

'מקלל-המדבר' וה'מקלל לדורות' – דיון ב'עונש מוות למקללים'...

ספר ויקרא פרק כד

אירוע המקלל במדבר

(י) וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בֶן אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵאוּ בְּמַחֲנֶה בֶן הַיִּשְׂרָאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי: (יא) וַיִּקַּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיִּקְלַל וַיִּבְיֵאוּ אֹתוֹ אֶל מֹשֶׁה ... (יב) וַיִּנְיַחוּ בְּמִשְׁמַר לְפָרֶשׁ לָהֶם עַל פִּי יְדֹד:

קביעת גזר דינו העקרוני של 'מקלל'

(יג) וַיְדַבֵּר יְדֹד אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:

(יד) הוֹצֵא אֶת הַמְּקַלֵּל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל הַשְּׂמַעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רִאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה: (טו) וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִקְלַל אֶלְהֵיו וְנָשָׂא חַטָּאוֹ: (טז) וְנָקַב שֵׁם יְדֹד מוֹת יוֹמַת רָגוּם יְרָגְמוּ בוֹ כָּל הָעֵדָה כַּגֵּר כַּאֲזָרְחָ בְּנִקְבוֹ שֵׁם יוֹמַת:

ביצוע גזר הדין ב'מקלל-המדבר'

(כג) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת הַמְּקַלֵּל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיְרָגְמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְדֹד אֶת מֹשֶׁה:

אחר פירוט הכתוב שבנ"י הוציאוהו ורגמוהו מה עוד 'עשו' שלא פורט עדיין?

רמב"ן על ויקרא פרק כד פסוק כג

...ופשוטו: וירגמו אותו אבן, כי עשו בני ישראל המצוה אשר צוה ה' את משה, כי כן יכפול בכל השומרים מצות השם, [ומביא כמה דוגמאות מפסוקים]

והנכון בעיני בכאן, מפני שפרט בתחילה הסקילה ואחר כך חזר ואמר ובני ישראל עשו, ... כאשר צוה השם את משה, ולא לשנאת בן המצרי שנזה עם הישראלי אלא לבער הפגום מתוכם.

אבל רש"י פירש שרומז

ל'פעולות נוספות' שעשו בני", מעבר למפורט כאן:

רש"י

(כג) ובני ישראל עשו. כל המלוא האמורה כסקילה במקום אחר: לחייה, רגומה ותליה:

וצריך להבין:

1. מדוע כלל גם את ה'רגימה' – הרי היא כבר מפורטת כאן?
2. במקורו של רש"י בתו"כ אמנם הושמטה ה'רגימה', אך נוספו דינים שרש"י משמיט!

ספרא פרשת אמור פרק כ

ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה: אף לסמיכה אף לחייה אף לתליה אף ללא תלין נבלתו על העץ:

3. ושאלה כללית: היה לרש"י להעתיק בד"ה רק 'עשו' ולפרש מה עוד 'עשו'... מדוע מעתיק גם התיבות 'ובני ישראל' שאינו מפרשם?

4. בהוראת הקב"ה בדינו של המקלל נצטוו: 'הוצא' – 'וסמכו' – 'ורגמו'.

ואילו בביצוע גזר הדין מסופר רק: 'ויוציאו' – 'ורגמו' – אבל ה'סמיכה' לא הוזכרה!

א"כ מנין לרש"י ש'עשו' [הכוונה] דינים המוזכרים במקום אחר, למה לא פירש שעשו גם את ה'סמיכה'!?

ההבחנה

בין 'השומעים' לכלל 'בני ישראל'

מבאר הרבי:

לרש"י הוקשה [לא רק מה עוד 'עשו', אלא] למה מדגישה התורה 'ובני ישראל עשו' – וכי הפעולות הקודמות לא 'בני ישראל' עשו?!

משמע שהפעולות שפורטו למעלה, עשו רק 'השומעים' [מהו א"כ 'עשו' בני ישראל?]
רק דינים האמורים במקום אחר: ד. ר. ת.

אלא שעפ"י"ז יוקשה:

האמנם ה'סמיכה' לא בוצעה ע"י השומעים?

חריגות של 'מקלל-המדבר'

בעונשו מצינו 'דין חריג' מכל 'חייבי-מיתה':
'וְסָמְכוּ כָּל הַשְּׁמָעִים אֶת יְדִיהֶם עַל רֹאשׁוֹ'

את ידיהם – אומרים לו דמך כחאשך
ואין לנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך:

מה ההתנצלות הזאת!?

דעת זקנים מבעלי התוספות

(יד) וסמכו כל השומעים...מה נשתנה מיתה זו שהיא בסמיכה אלא לפי שבשעת גמר דין צריכין העדים לומר בפני' כמו ששמעו מפי המברך לפיכך סומכין ידיהם עליו לומר: העון הזה שאתה גורם לנו, עליך!

רש"י: ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך:

חריגות-נוספת:

בדינו לא מוזכרת 'מיתה' רק 'רגימה'
כי במקרה של המדבר לא שייכת 'התראה'
לכן 'הוראת-שעה' לרוגמו – ללא 'חיוב מיתה'

ולכן פירש"י רק: 'במעמד כל העדה'
כי אם ירגמוהו כולם ימות בוודאי!

אבל מזה שהקדים הקב"ה לומר להם
דיני המקלל לדורות – בו נאמר מפורשות:
'מות יומת'

הבינו בני ישראל

שעליהם לבצע בו 'וידוא-רגימה'

מבאן למד רש"י

שב'ובני ישראל עשו' כלולה גם 'רגימה' [מעבר
ל'רגימת-העדים']

מדוע נאמרו דיני המקלל לדורות בטרם ביצוע דין מקלל המדבר?

לאחר סיפור כליאתו של מקלל המדבר
לשם בירור עונשו מאת ה' – מופיע:

ההוראה העכשווית:

(יג) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר:
(יד) הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָּל
הַשְּׁמָעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה:

ומיד לאחריה חקיקת-עונש המקלל
לדורות:

(טו) וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר:
אִישׁ אִישׁ כִּי יִקְלַל אֱלֹהֵיוּ וְנָשָׂא חֲטָאוֹ:
(טז) וְנִקְבַּ שֵׁם יְהוָה מוֹת יוּמַת רָגוֹם יִרְגְּמוּ בוֹ כָּל הָעֵדָה
[לא רק השומעים – אלא גם 'כל העדה']

ומיד לאחריה – בטרם ביצוע גזר הדין
(כג) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל... [דיני המקלל לדורות]

ורק לאחר מכן:
וַיּוֹצִיאוּ אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה
וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֶבֶן וּבָנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

הבינו מזה 'כל העדה' שנרמז להם
שעליהם לבצע עכשיו ב'מקלל-המדבר'
גם 'רגימה כללית' שנאמרה 'לדורות'

אבל ב'כל העדה' שבמקלל המדבר פירש"י:

כל העדה:

במעמד כל העדה שסלוחו של אדם כמותו:
[אבל לא 'רגימה-כללית']

שאר דיני הסקילה רמוזים ב'ובני ישראל עשו'
אבל פעולות ה'שומעים' שפורטו
לא כללו 'סמיכה'?

מעתיק רש"י בד"ה רק 'ובני ישראל עשו' –
ותו לא! [ולא המשך כאשר ציווה...]

לרמז ש'כאשר ציווה ה' את משה'
מוסב גם על 'השומעים' וגם על 'בני ישראל'

וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֶבֶן כּוֹלֵל 'סמיכה'

כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ דחיייה רגימה ותליה

'וידוא-רגימה'?

אם אמנם 'וירגמו' מתייחס ל'שומעים'
כיצד מייחס רש"י את ה'רגימה'
לפרטים ש'ובני ישראל עשו'
וכי גברא קטילא רגמו?

אלא מאי יתכן שגם אחר 'רגימת השומעים'
לא נהרג הנסקל – אזי 'בני ישראל' מוסיפים
לבצע 'וידוא-רגימה'?

כמ"ש ספר דברים פרק יז

(ז) יָד הָעֵדִים תְּהִיָּה בּוֹ כְּרֹאשְׁנָה לְהַמִּיתוֹ
וְיָד כָּל הָעָם בְּאַחֲרֵנָה וּבְעֶרְתָּ הָרָע מִקִּרְבְּךָ:

[זה מתאים רק בדין תיאורטי, אבל כאן זה
'סיפור' מנין לרש"י שכך היה מעשה, שאמנם
לא נהרג ברגימת השומעים והוצרכו בכ"י
להוסיף 'רגימה בתרייתא']?